

Feldmár András
SZEMÉLYES
ÉS
SZEMÉLYTELEN

A kötet gondozásában közreműködött a Feldmár Intézet.

A Feldmár Intézet szellemi műhely, amely a filozófia, az etika és az interperszonális fenomenológia eszközeivel közelít az emberek közti viszonyokhoz. Az intézet által szervezett előadások, workshopok és csoportok célja, hogy minél többen lehessenek aktív részesei az értelmes, szabad és szégyenérzet nélküli kommunikáció élményének.

www.feldmarintezet.hu

FELDMÁR ANDRÁS
SZEMÉLYES
ÉS
SZEMÉLYTELEN

Feldmár András: *Személyes és személytelen*

© Feldmár András, 2020

Szerkesztő: Szörnyi Krisztina

Borító: Lobotworks

HVG Könyvek, 2020

Kiadóvezető: Budaházy Árpád

Felelős szerkesztő: Tanács Eszter

www.hvgkonyvek.hu

ISBN 978-963-304-952-5

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet vagy annak részleteit tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképeszeti úton vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közzéadni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: Szauer Péter

Nyomdai előkészítés: typoslave [Jeli András]

Nyomás: Generál Nyomda Kft.

Felelős vezető: Hunya Ágnes

Egy gyerekre nézhet úgy a szülő, a tanár vagy az orvos, hogy az egy *gyerek*. Hogyan kell bánni a *gyerekekkel*? Az, akire éppen néznek, egy azoknak a csoportjából, akiket *gyerekeknek* hívunk. Egy búzaszem egy zsák búzából, nem pedig egyén. Genetikailag a búzaszemek azonosak. Ám Andriská egy egyén, és arra vágyik, hogy egy másik egyén megismerje őt, felismerje őt, örüljön neki, és meg is mutassa magát neki, mint egyént. Senki sem kicserélhető, senki sem helyettesíthető. A szeretet eltűnik, ha általánosítunk, ha személytelenítünk. Sokszor egy dajka személyesebben viselkedhet, mint az anya. Egy prosti személyesebb lehet egy órán keresztül, mint egy feleség hosszú évek alatt. A személyesben megjelenik a másik apró részletekben, élesen, tisztán, felejtethetetlenül. A személytelen olyan, mint egy álarcosbál, izgalmas, de furcsán üres és jelentéktelen.

„Az a szép, az a szép, akinek a szeme kék...”

Ha létezik szép, akkor létezik csúnya is. A kettő között pedig létezik az, ami se nem szép, se nem csúnya. Amit esetleg nem is veszünk észre. Ebből az is következik, hogy a szép az olyasvalami, amit már észreveszünk. Valami figyelemre méltó. Amiről beszélünk, az vagy jó, vagy rossz. Sohasem közömbös. Miért beszélénk olyasmiről, ami közömbös? Néha, amikor valaki mond nekem valamit, főleg rólam – például, hogy hangosan beszélek –, azonnal megkérdem, hogy ez jó vagy rossz. Mire esetleg azt feleli, hogy hát se nem jó, se nem rossz, csak ez van. Ő csak leírja, kimondja azt, ami van. De én ezt soha nem hiszem el. Mert ha közömbös lenne neki, akkor észre sem vette volna. Ám ha valamit észrevesz a másik, és szól róla, akkor ott biztosan van valami fontos. Valami, ami nem mindennapi, nem mind-egy. A szép nem közömbös. A családomban a beszéd célja mindig az instrukció volt, rendezői utasítás, hogyan kell alakítani, eljátszani az Andrást. Mindig felszólítás vagy tiltás hangzott el, mindig felkiáltójel állt a mondat végén. Ha hangosan beszéltem, akkor „jaj, de jó, folytasd”, vagy „hagyd abba, ne folytasd, túl hangos!” Soha nem volt idő arra, hogy csak úgy

beszélgessünk valamiről. Ez pedig nagyon fontos a terápiában. A jó terapeuta szerintem magát csak fenomenológusnak tekinti, tehát olyasvalakinek, aki csak arra szorítkozik, hogy leírja, kimondja azt, ami van. Ám a páciens nagyon gyakran úgy hallja ezt a leírást, mintha kritika lenne.

Beszélhetünk arról, hogy mi az, amit észreveszünk. Mert biztosan vannak kis differenciák, amik fel sem tűnnek. Tehát mi az a differencia, ami feltűnik, amiről beszélünk? Mi szép? Az mitől más? Miért veszszük észre? Szerintem nagyon szubjektív az, mit találunk szépnek, és mit nem, és elsősorban a látással, a szemünkkel kapcsolatos. Ez azt jelenti, hogy egy bizonyos távolságra kell lennünk attól, amit esetleg szépnek látunk. Ha túl közel vagyok hozzád, akkor nem látom, milyen szép vagy. Akkor inkább érzek, de nem látok. Annak a tanulmányozása, mi a szép, az esztétika. Kierkegaard beszélt arról, hogy az esztétika az emberi tudatállapotok spirituálisan legalacsonyabb szintje. Az, amikor az irányítja az életünket, hogy mit találunk szépnek. Mert csak nézünk, bámulunk. El tudok képzelni valakit, aki az egész életét úgy éli, hogy szépséget keres, szépséget talál, szépséget kreál.

De Kierkegaard szerint ez nem az emberi lét csúcsa. Számára ennél fontosabb az etika, ami viszont arról szól, hogyan bánunk egymással. Tehát nemcsak nézünk egymásra, és az a kérdés, szépnek látjuk-e a másikat, hanem az, mit tehetünk egymásért. Mit teszek azért, hogy neked jobb legyen, könnyebb legyen az életed? Mit teszek azért, hogy vigyázzak rád? Hogyan tehetném gazdagabbá az életedet? Ez az etika. Kierkegaard szerint ez sokkal magasabb rendű és fontosabb, mint az esztétika. Aztán végső soron az emberi tudat harmadik szintje a szellemiség vagy a spiritualitás, hogy tisztán érezzem, parányi része vagyok valami nagynak, és az én akaratom nem számít ahhoz a hatalmas akarathoz képest. A rész soha nem tudja, miről szól az egész. Tehát az a legjobb, ha csak átadja magát neki. Ezt meg lehet élni bizonyos pillanatokban, amikor az ember vezérelve érzi magát. Akadnak, akik hangokat hallanak, de nekik vigyázniuk kell, mindezt kinek mesélik el. Mostanában könnyen skizofrénnak nyilvánítják, és orvossággal tömik őket ahelyett, hogy örülnének, milyen jól be vannak hangolva. Persze, ez elég ijesztő sokak számára. Lehet, hogy néhány ezer évvel ezelőtt mindenki

hallott hangokat. Meglehet, egy csapat ember úgy tudott legyőzni egy mamutot, hogy hallották a csoport hangját. Ez a csoporthang, a *mi hangja* koordinálta, mit tegyen az egyén. Mint a madaraknál meg a halaknál, akik százával tudnak úgy mozogni, mintha egyek lennének. Valaha mi, emberek is tudtunk úgy mozogni, mintha egyek lettünk volna. Julian Jaynes amerikai pszichológus kutató arra jutott, hogy az agyunk kétkamrás. Arról ír, hogy a hanghallás – amit ma skizofrénnak vagy pszichotikusnak neveznek – egy atavizmus. Egyre kevesebben képesek erre, de valamikor általános jelenség volt. Az is egy atavizmus, amikor valaki kis farkokkal születik – emlékezés arra, amikor mindenkinek farka volt.

Ez az esztétika, az etika és a spiritualitás. Ezt mondja Kierkegaard.

No, de vissza a szépséghez! Szerintem össze van kötve azzal, mi az, amit szeretünk, és mi az igaz. Egyenlőségjel van az igaz, a szeretet és a szépség között. Az agyunk úgy van megkonstruálva, hogy általában – nem feltétlenül mindenkinél, de a többségnél – a jobb félteke az erdőt látja, a bal félteke a fát. A jobb félteke az arcodat látja, a bal a pattanást az orrodon.

Amikor a részletekre, a kicsi dolgokra figyelünk, és nem vesszük észre az egészet, a *gestaltot*, akkor néha undorodunk, és menekülni akarunk. A fák túlságosan közlelről nem annyira szépek, kérgesek és göcsörtösek – de az erdő mégis gyönyörű! Ki akarna egy pattanást nyalogatni? Egy édes arcot viszont miért ne? De ha megijedek attól, hogy a szépség túl sok, hogy elönt a gyönyörűség hulláma, és tehetetlenné tesz, akkor átváltok a másik agyféltekére. És már nem is szeretem azt, akit addig szerettem, és gyönyörűnek láttam. Máris nem vagyok szerelmes, nem is vonzódok hozzá. Aztán jön a depresszió. Lehetséges, hogy a depresszió egyik eleme az, hogy az ember nem tud, nem akar vagy nem mer szépet látni! Anhedónia, azaz örömtelenség – a depresszió egyik fő tünete; az ember képtelen élvezni dolgokat. Ha egy efféle analitikus, részletekre fókuszáló tudatállapotban vagyok, akkor megszűnik a szépség, megszűnik a szeretet. Csak félelem uralkodik, utálat és kritika. Humberto Maturana, a Chiléből származó biológus azt állítja, ahol a kritika bejön az ajtón, ott kiszökik a szeretet az ablakon. Sőt azt is hozzáteszi, ahol az akarat vagy a meggyőzés bejön az ajtón, a szeretet elillan az ablakon. Ha azt

akarom, hogy csinálj valamit, vagy tedd, gondold azt, amit én, akkor nem tudlak szeretni. Mindez azt is jelenti, hogy az ember nem érezheti magát szeretve, ha valaki kritizálja, meg akarja győzni, vagy erőszakosan bánik vele. Van valami a természetben, amit szerintem genetikailag nem lehet megmagyarázni.

Szerintem nincs elegendő információ a genetikánkba kódolva ahhoz a szépséghez, ahhoz a gyönyörűséghez, amit manifesztálhatunk. Nézzük csak meg közelebbről a pávatollat! Hát az nem úgy van, hogy adott a toll – ami már önmagában is egy csoda –, és be van festve valamilyen mintával. Hanem a középső tollgerincből kis szálak nőnek ki, s egymásba kapcsolódnak, és már a belső részen úgy színeződnek, hogy amikor majd kész a toll, láthatóvá válnak a pávaszemek. Úgy festene valaki valahol, hogy végül kialakuljon a pávatoll mintája? Ez egy érthetetlenül komplex dolog! Szerintem ilyet lehetetlen gyártani! A Holdra le tudunk szállni, de egy pávatollat nem tudunk megkonstruálni! Nekem van egy különleges tollam, Alphonso Lingis barátomtól kaptam. Egy olyan madár szárnytolla, amiből már összesen csak talán egy tucat él a világon, és neki

négy ilyen madara van. Az egyik tollát odaajándé-
kozta nekem. Egy Argus-páva szárnytollát.

Úgy néz ki, mint M. C. Escher képei. Vannak rajta fehér gömbök, amik lassan fekete gömbökké válnak, és kicsi pöttyök, amik egymásba és egymásból jönnek-mennek. Hogyan fejlődik ki ilyesmi a gerincből? Rupert Sheldrake az egyetlen biológus, aki beszél valami olyasmiről, amit formatív princípiumnak hív, és ami egyfajta láthatatlan biomágnesesség. Korábban a mágnesességet sem ismertük, és Sheldrake szerint még ma sem tudjuk, mi az a biológiai erő, ami láthatatlanul kialakítja, hogy egy forma megjelenhessen a világban. Szerinte, ha egy forma egyszer feltűnik, attól fogva egyre könnyebben jelenik meg máshol is. Többek közt azt állítja, azért van az orrunk a szemünk között, mert létezik ez a formatív princípium, ami nincs genetikailag kódolva. Ha ugyanis nem működne valami ilyesmi, akkor az orrod esetleg a füled mellé kerülne, és az egyik szemed a homlokodon, a másik az álladon is lehetne. A biomágneses erő az, ami elrendez mindent. Nagyon komplex lehet ám, ha ilyen tollakat kreál, mint a páva- vagy fácántoll. A kérdés az, mindez mire jó? Az, hogy ez az evolúció útja, nem jó válasz. Nem kielégítő, mert az evolúciót tulajdonképpen csak az „érdeklő”, hogy az állat szaporodjon, és

túléljen, amíg szaporodni tud – kész! Az, hogy valaki okos vagy művész legyen, nem érdekli az evolúciót. Persze ahhoz, hogy túléljen és szaporodjon, valamennyire okosnak és ügyesnek kell lennie, de például az ágyi poloska legalább olyan okos és ügyes, mint az ember. Hiszen létezik, mi is létezőnk, eddig tehát túlélünk és szaporodtunk. A poloska úgy szaporodik, hogy a hím bárhol, a testének bármely részén meg tudja dugni a nőstényt. Ha csak úgy ránézünk egy poloskára, akkor nem jut az eszünkbe, milyen szép. De minél jobban kinagyítva vizsgáljuk, annál csodásabb. A távolság nagyon fontos!

Létezik szépség, ami a szemem keresztül hat, és van, ami a fülön keresztül. Szájon keresztül szép csak a bor tud lenni. A bor szépségét a komplexitása adja, és ezt nem lehet azzal kifejezni, hogy jó vagy finom.

Itt kezdődik tehát az, amiről most beszélni akarok.

A szépség élmény, nem pedig valakinek vagy valaminek a tulajdonsága. Sok idegennel találkozom a rendelőmben nap mint nap. Az elmúlt negyven évben mondjuk napi tíz órát dolgoztam, heti öt napon át.